

Bożena Ciupek

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

PROBLEMY NAKŁADANIA PODATKU DOCHODOWEGO NA PRZEDSIĘBIORCÓW

Streszczenie: Obciążenia podatkowe dochodu przedsiębiorcy są przedmiotem zainteresowania teorii i praktyki podatkowej, co wynika ze znaczenia, jakie mają tego typu zobowiązania dla władzy podatkowej i podatnika. Zasadniczym problemem pojawiającym się podczas stanowienia tego typu kategorii podatkowej jest ustalenie, co ma być przedmiotem obciążenia i w jaki sposób ustalać kategorie wpływające na jego kształt. Ustalenie przedmiotu opodatkowania i jego determinant co do zasady leży w rękach władzy publicznej. W praktyce jednak jej możliwości warunkują zasady, których przestrzeganie przesądzać będzie o jakości stanowionej daniny. Zasady te mają zarówno charakter zasad ogólnych odnoszących się do każdego obciążenia podatkowego, jak i charakter szczegółowy charakterystyczny dla konstrukcji daniny obciążającej dochody przedsiębiorców.

Słowa kluczowe: podatek dochodowy, konstrukcja podatkowa, zasady podatkowe.

1. Wstęp

Zagadnienie obciążeń podatkowych dochodu przedsiębiorcy jest przedmiotem ciągłego zainteresowania teorii i praktyki podatkowej, co wynika ze znaczenia, jakie mają tego typu zobowiązania dla władzy podatkowej i podatnika. Podatek dochodowy bowiem w sposób szczególny implikuje zarówno fiskalny, jak i gospodarczo-społeczny cel swego istnienia. Władza podatkowa, konstruując obciążenie podatkowe dochodu, a w szczególności dochodu uzyskanego z prowadzonej działalności gospodarczej, stoi w obliczu konieczności rozwiązania wielu problemów. Przede wszystkim musi uwzględnić to, że zastosowane rozwiązania oddziałują nie tylko na stan finansów publicznych, ale również na poziom rozwoju gospodarczego i społecznego. Stąd konieczność uwzględnienia w konstrukcji podatkowej z jednej strony takich rozwiązań systemowych, by danina zapewniła wydajne źródło finansowania zgłaszanych i przyjętych do realizacji potrzeb publicznych, a z drugiej takich, które pozwoliłyby na stabilny rozwój sfery realnej.

Osiągając założony cel podatku dochodowego, władza publiczna musi dokonywać wyborów, które determinują zasady określające i realizujące oczekiwania względem tego typu daniny. Zasady te mają charakter zasad zarówno ogólnych, od-

noszących się do każdego obciążenia podatkowego, jak i szczegółowych, charakterystycznych dla daniny obciążającej dochody przedsiębiorców.

2. Ogólne zasady tworzenia i nakładania danin podatkowych na przedsiębiorców

2.1. Zasady podatkowe jako podstawa konstrukcji daniny podatkowej

Największym i najtrudniejszym wyzwaniem władzy publicznej nakładającej daninę podatkową jest sprostanie postulatowi wysuwanyemu przez naukę skarbowości. Powodem tego stanu rzeczy jest to, że zasady te nie stanowią warunku koniecznego (są postulatem) do zbudowania instrumentu podatkowego, oraz to, że rozwój stosunków społeczno-gospodarczych wymusza ciągle ich doskonalenie. To z kolei powoduje, że współczesna nauka skarbowości nie wypracowała jednolitego stanowiska w zakresie zbioru tych zasad [Brzeziński, Matuszewski 2009, s. 543].

Katalogi postulatów nauki pod adresem podatków (w tym podatków dochodowych) są mniej lub bardziej szczegółowe. Między innymi N. Gajl, określając katalog zasad podatkowych, wskazuje na zasady merytoryczne i techniczne podatku. Wśród zasad merytorycznych wymienia zasady: sprawiedliwości, ekonomiczności i ustawowej formy, natomiast wśród zasad technicznych: pewność, dogodność i taniość opodatkowania [Gajl 1995, s. 14]. Podobne stanowisko wyraża J.R. Aronson, który wskazuje, iż dobry podatek to taki, który jest sprawiedliwy, wydajny, tani w poborze oraz nie narusza źródła jego poboru [Aronson 1985, s. 303-328]. M. Pietrewicz z kolei wyróżnia trzy grupy zasad: skarbowe, ekonomiczne i moralno-polityczne. Wśród zasad skarbowych wskazuje na wydajność fiskalną, pewność, elastyczność i dogodność poboru podatku dla władzy publicznej. Zasady ekonomiczne odnoszą się do podatnika i ich celem jest takie skonstruowanie daniny, aby nie naruszyła źródła podatku, była pewna i dogodna dla ponoszącego ciężar podatkowy. W trzeciej grupie zasad zostały ujęte zasady powszechności i sprawiedliwości opodatkowania [Pietrewicz 1995, s. 54-60]. Jeden z najnowszych katalogów zasad podatkowych został określony przez J.S. Stiglitz. Wskazuje na pięć zasad dobrego podatku, a mianowicie [Stiglitz 2004, s. 550-564]:

- ekonomiczną efektywność podatku wyrażającą się w postulacie, że podatek nie może być sprzeczny z ekonomicznymi kryteriami alokacji czynników wytwórczych,
- łatwość administrowania podatkiem przejawiającą się w prostocie i przejrzystości podatku, takiej by jego obsługa administracyjna była łatwa i tania,
- elastyczność podatkową wobec zmieniających się warunków gospodarowania, przejawiającą się w automatyczności dostosowania obciążenia do zachodzących zmian,
- odpowiedzialność polityczną przejawiającą się w przejrzystym określaniu daniny, tak aby faktyczne obciążenie fiskalne było łatwe do zidentyfikowania dla podatnika,

- sprawiedliwość poziomą i pionową daniny przejawiającą się w traktowaniu podatników w sposób jednakowy w relacji do ich cech, pozycji i warunków.

Wymienione katalogi zasad, choć postulują podobne wymogi, to jednak kładą na nie różny nacisk. W jednych akcentuje się potrzebę efektywności, w innych z kolei wysuwa się na czoło postulat sprawiedliwości, a w jeszcze innych postulat zachowania źródła podatku. Większych kontrowersji nie wywołują jedynie postulaty techniczne. W praktyce najbardziej oczekiwanym rozwiązaniem byłoby takie skonstruowanie podatku, który spełniałby wszystkie postulaty w jednakowym stopniu. Niestety, dotąd nie udało się skonstruować instrumentu podatkowego, który realizowałby cały zbiór postulatów wysuwanych pod jego adresem. Tworzone współcześnie rozwiązania podatkowe są kompromisem między tym, jakie powinny być podatki, a jakie być mogą, głównie ze względu na potrzeby finansowe kas publicznych [Famulska 1998, s. 20]. Postawienie w praktyce na wydajność podatkową absolutnie nie zwalnia władzy publicznej z dołożenia wszelkich starań zmierzających do realizacji pozostałych zasad podatkowych, a w szczególności zasady sprawiedliwości podatkowej. Tworząc konstrukcję podatkową, musi ona zwrócić uwagę na konieczność wyważenia przeciwstawnych interesów: publicznego i prywatnego, i uznać tezę, że jeżeli podatki są zbyt wysokie w porównaniu z możliwościami obciążonego nimi przedsiębiorcy, to taki stan rzeczy powoduje negatywne następstwa dla funkcjonowania państwa, które przejawiają się m.in. w ograniczeniu powstawania podmiotów prowadzących działalność i przyczyniają się do zamierania podmiotów już gospodarujących, a w konsekwencji do obniżania poziomu dochodów kas publicznych [Wach 2005, s. 25-28]. Ta współzależność powoduje, że władza publiczna nie może się ograniczać jedynie do stworzenia instrumentu pozwalającego na gromadzenie dochodów, ale musi mieć na uwadze taką konstrukcję instrumentów podatkowych, aby skutecznie wywołać określone, pożądane zachowania podatników i jak najmniej szkodzić działalności gospodarczej, a zwłaszcza nie naruszać źródła, z którego danina jest pobierana [Pietrewicz 1995, s. 56]. Tu szczególna rola przypada zasadzie sprawiedliwości podatkowej, ponieważ argument sprawiedliwości podatkowej jest przesłanką uzyskania akceptowalnego społecznie sposobu działań władzy publicznej w dziedzinie opodatkowania [Kurowski 1996, s. 25]. W powszechnym odczuciu za sprawiedliwy podatek uznaje się taki, który zapewnia powszechność i równość opodatkowania. Realizacja tej zasady przejawia się w rozłożeniu obciążenia podatkowego na wszystkich podatników z uwzględnieniem ich sytuacji materialnej i zdolności do zapłaty podatku. Należy zauważyć, że stwierdzenie o zachowaniu zasady sprawiedliwości podatkowej dokonywane przez twórców obciążenia nie zawsze jest popierane przez podmioty obciążone tym właśnie podatkiem. Najczęściej podatnicy uważają, że płacą zbyt wysokie podatki w porównaniu z podatnikami mającymi wyższe bądź niższe dochody lub że ich obciążenie jest wyższe niż podmiotów o tym samym poziomie dochodów [Ciupek 2007, s. 185, 186].

W świetle przedstawionych rozważań dokonywane przez władze publiczne wybory zmierzające do uwzględnienia postulatów nauki skarbowości nie są łatwe, a ich

skutki wywołują wiele kontrowersji. Nie udało się dotąd ani określić uniwersalnego poziomu wydajności podatkowej, ani też ustalić takiej konstrukcji, by przez wszystkich podatników odczuwana była jako sprawiedliwa, co nie zwalnia z poszukiwania takich rozwiązań.

2.2. Zasady konstytucyjne jako podstawa ustanawiania danin publicznych

Kolejny zbiór zasad, w przeciwieństwie do „miękkich” zasad nauki skarbowości, to zbiór „twardych” zasad określonych przez prawo. W Polsce istnieje tradycja umieszczania zagadnień podatkowych w konstytucji. Normy konstytucyjne dotyczące rozwiązań podatkowych przede wszystkim wpływają z jednej strony na proces legislacyjny, a z drugiej mają wpływ na stosowanie prawa podatkowego, albowiem możliwa jest ocena jego zgodności z konstytucją. W świetle rozwiązań konstytucyjnych uznaje się wyłączność władzy publicznej do stanowienia o rozwiązaniach podatkowych, jednak ta, podejmując rozwiązanie podatkowe, musi pamiętać o tym, że [Oniszczyk 1996]:

- podatek nie jest własnością państwa, a równouprawnionym wobec państwa podmiotem i z mandatu podatnika sprawowana jest władza,
- majątek podatnika nie może być traktowany, tak jakby miał znaczenie „przejściowe”, „chwilowe”, co oznacza, że w imię potrzeb finansowych państwa nie wolno za pomocą ustawodawstwa podatkowego ingerować we własność w taki sposób, iż prowadzi ona do naruszenia jego istoty,
- mając swobodę w ustalaniu przedmiotu i poziomu obciążenia podatkowego, nie może wykorzystywać podatku jako instrumentu konfiskaty mienia,
- dyrektywą dla treści ustawodawstwa podatkowego jest zasada równości, rozumiana nie tylko jako równość wobec prawa, ale także jako zakaz dyskryminacji w życiu gospodarczym,
- jako zasadę nakładania podatku należy uznać powszechność i sprawiedliwość opodatkowania.

Ponadto konstytucja zmusza ustawodawcę podatkowego do szanowania reguł prawidłowej legislacji podatkowej, a w szczególności w zakresie: zasad i trybu ustanawiania podatków, wprowadzania zmian podatkowych, gwarancji ochrony interesu jednostki w aspekcie konstytucyjnych wolności i praw obywatelskich [Bouvier 2000, s. 53]. W tym względzie za najistotniejsze zasady legislacji podatkowej należy uznać [Gomułowicz, Małecki 2002, s. 100-108]:

- zasadę wyłączności ustawy w nakładaniu obowiązków podatkowych,
- zasadę zakazu retroaktywności prawa podatkowego,
- zasadę zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa podatkowego.

Respektowanie zasady wyłączności ustawy w nakładaniu obowiązków podatkowych sprzyja realizacji standardów prawnych w zakresie przepisów wykonawczych, które mogą być wydawane wyłącznie na podstawie wyraźnego i szczegółowego upoważnienia, w granicach tego upoważnienia określonego w ustawie podatkowej.

Natomiast stosowanie zasady zakazu retroaktywności prawa podatkowego tworzy gwarancję dla podatnika, że planując swoje działania, nie naraża się na skutki prawne, których nie mógł przewidzieć w chwili podejmowania decyzji, oraz na to, że decyzje podjęte pod rządami obowiązującego prawa będą uznawane także przez nowy porządek prawny. Stosowanie zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa podatkowego, przejawiającej się w jawności prawa podatkowego, jego przejrzystości i pewności rozwiązań, gwarantuje podatnikowi nie tylko formalną, ale i rzeczywistą możliwość zapoznania się z treścią i interpretacją rozwiązania podatkowego.

Zasady konstytucyjne nie tylko są fundamentem nakładania danin podatkowych, lecz także stanowią podstawę do stosowania prawa podatkowego, a respektowanie ich przez władzę publiczną jest zasadniczą przesłanką realizacji zasady pewności podatku w aspekcie zarówno tworzenia dochodu publicznego, jak i rozmiaru ponoszonych ciężarów podatkowych przez przedsiębiorców.

3. Szczegółowe zasady nakładania podatków dochodowych na przedsiębiorców

Biorąc pod uwagę oczekiwania przedsiębiorców względem konstrukcji podatku dochodowego, należy wskazać na konieczność uwzględnienia kolejnego zbioru postulatów, a przede wszystkim zasad:

- doboru właściwej formy obciążenia dochodu przedsiębiorcy,
- identyfikowania dochodu podatkowego przedsiębiorcy i czynników go kształtujących,
- wykorzystywania informacji zawartych w ewidencji rachunkowej do ustalania dochodu podatkowego.

3.1. Przesłanki doboru formy obciążania dochodu przedsiębiorcy

Nakładanie podatku dochodowego oznacza dla władzy publicznej konieczność uwzględnienia tego, że przedsiębiorcą może być zarówno osoba fizyczna, jak i osoba prawna. Oznacza to, że władza publiczna musi brać pod uwagę nie tylko przesłanki ekonomiczne stanowienia danin publicznych, ale także przesłanki społeczne, szczególnie wtedy, gdy obciąża dochody przedsiębiorców mających status osoby fizycznej. W tym aspekcie władza publiczna powinna uwzględnić zasadę, że przy nakładaniu daniny podatkowej nie należy kierować się wyłącznie przedmiotem opodatkowania, lecz także indywidualną sytuacją podatnika. Skłania to w praktyce ustawodawcę do dokonania wyboru między podatkiem osobistym a podatkiem rzeczowym [Gaudemet, Molinier 2000, s. 458-460].

Nakładanie podatków osobistych pozwala na dostosowanie wysokości obciążenia podatkowego do sytuacji osobistej podatnika. Dostosowanie to następuje m.in. przez wprowadzenie minimum wolnego od podatku, ulg rodzinnych, ulg

zdrowotnych i progresji podatkowej. Tworzenie podatku osobistego oznacza przy tym konieczność uwzględniania kolejnych pryncypiów nakładania tego typu daniny, a w szczególności uwzględnienia: zasady powszechności podmiotowej i przedmiotowej oraz zasady opodatkowania „czystego” dochodu w ujęciu zarówno podmiotowym, jak i w przedmiotowym. Władza publiczna, realizując zasadę powszechności podmiotowej, z jednej strony powinna objąć nią wszystkich przedsiębiorców uzyskujących dochód, a z drugiej, realizując postulat powszechności przedmiotowej, uznać, że opodatkowaniu powinien podlegać łączny dochód osoby fizycznej, a nie oddzielnie dochody z poszczególnych źródeł. Uwzględnienie natomiast postulatu opodatkowania „czystego” dochodu w ujęciu podmiotowym oznacza, że władza publiczna opodatkowaniem może objąć jedynie dochód, który pozostaje w dyspozycji osoby go uzyskującej i może zostać przeznaczony na zaspokojenie jej potrzeb. Dochód „czysty” powstaje zatem jako różnica między przychodami a kosztami poniesionymi w celu jego uzyskania. Realizacja zaś zasady opodatkowania dochodu „czystego” w sensie podmiotowym oznacza możliwość poboru podatku dopiero wtedy, gdy pozostający do dyspozycji podatnika dochód pokrywa przynajmniej pewne minimum życiowe, niezbędne do zaspokojenia elementarnych potrzeb podatnika i jego rodziny [Litwińczuk (red.) 2006, s. 84].

W przypadku tworzenia podatku rzeczowego stosowanie postulatu powszechności podmiotowej jest oczywiste – wszystkie podmioty prowadzące działalność gospodarczą powinny być objęte tym obciążeniem. Charakterystyczne dla tych podmiotów jest jednak to, że nie mają one potrzeb osobistych i w związku z tym zasada opodatkowania „czystego” dochodu nie musi być przestrzegana. W tego typu rozwiązaniach władza publiczna powinna uznać, że zasadniczym przedmiotem odzwierciedlającym efekt prowadzonych działań przedsiębiorcy jest kategoria zysku i jako taka stanowić powinna przedmiot opodatkowania. Ze względu na to, że zysk wypracowany w podmiocie gospodarczym może przybierać postać zysku brutto, zysku netto, zysku zatrzymanego i zysku wydatkowanego, władza publiczna może stanowić przedmiot opodatkowania na różnych etapach jego tworzenia, a mianowicie [Komar 1996, s. 170, 171]:

- podatkiem dochodowym może objąć wyłącznie zysk brutto firmy – takie rozwiązanie pozostaje bez wpływu na ostateczne przeznaczenie zysku,
- podatkiem dochodowym może obciążyć wyłącznie wypłaty z zysku, co powoduje w konsekwencji, że zysk pozostający w podmiocie jest wolny od podatku dochodowego, w tej sytuacji osoby prawne nie są zainteresowane dokonywaniem wypłat z zysku i w stosunku do osób fizycznych są na uprzywilejowanej pozycji,
- podatkiem dochodowym może obciążyć zysk pozostający w podmiocie gospodarczym, wówczas właściciele mogą być bardziej zainteresowani wypłatą dywidend, a nie pozostawianiem zysków w celu dalszego rozwoju,
- podatkiem dochodowym jest objęty każdy rodzaj zysku, co może spowodować wielokrotne opodatkowanie tych samych dochodów, raz podatkiem dochodo-

wym od osiągniętych wyników, a drugi raz podatkiem od dochodów osobistych w przypadku wypłaty dywidendy lub podatkiem będącym dodatkową daniną w sytuacji zatrzymania zysków.

Należy w tym miejscu także zwrócić uwagę, że dokonanie wyboru opodatkowania dochodu podatkiem rzeczowym lub osobistym to także dokonanie wyboru stopnia realizacji zasad wydajności i sprawiedliwości podatkowej. Z punktu widzenia zasady wydajności podatki rzeczowe mają tę zaletę, że nie jest konieczne stosowanie ulg i preferencji podatkowych, gdy szczególnie sytuacja zmniejsza zdolność podatkową podatnika. Jego konstrukcja jest stosunkowo prosta, co obniża koszty jego poboru. Natomiast podatki osobiste, ze względu na ich personalizację i konieczność uwzględniania sytuacji osobistej, prowadzą do zwolnień i ulg podatkowych, co z kolei pociąga za sobą wzrost kosztów kontroli i poboru daniny. Z tego punktu widzenia podatki osobiste są mniej wydajne niż podatki rzeczowe. Natomiast z punktu widzenia zasady sprawiedliwości za bardziej sprawiedliwe uznaje się podatki osobiste. Mają one tę zaletę, że możliwa jest ocena zdolności podatkowej każdego podatnika i dopasowanie do jego możliwości ciężaru podatkowego, co generalnie nie ma zastosowania w podatkach rzeczowych [Ostaszewski (red.) 2004, s. 84-87].

3.2. Zasady identyfikowania dochodu podatkowego przedsiębiorcy

Kolejnym problemem nakładania daniny obciążającej dochody przedsiębiorców jest konkretyzacja przedmiotu i podstawy opodatkowania.

Dochód wbrew pozorom nie jest kategorią jednoznaczną. Najprościej kategorię dochodu można określać jako pewne środki pieniężne pozostające w dyspozycji podmiotu, pochodzące ze stałego źródła oraz mające charakter cykliczny [Gaudemet, Molinier 2000, s. 464]. Takie wąskie rozumienie dochodów nie wyczerpuje jednak oczekiwań władzy podatkowej, szczególnie w aspekcie wydajności i sprawiedliwości podatkowej. Władza publiczna, korzystając ze swoich uprawnień, wprowadza znacznie szersze rozumienie dochodu podatkowego, takie, które doprowadza do tego, iż na kształt dochodów podatkowych wpływają nie tylko faktycznie zrealizowane dochody pieniężne, ale także potencjalne dochody pieniężne oraz dochody w naturze i z nieodpłatnych świadczeń. Sama zaś wartość dochodu podatkowego jest nadwyżką sumy przychodów nad poniesionymi kosztami.

Od władzy publicznej oczekuje się nie tylko wskazania zasady ustanawiania dochodu, ale także rozwiązań szczegółowych, co do określenia zakresu przychodów i kosztów determinujących dochód podatkowy oraz momentu ich powstawania i uznawania.

Realizując swoje obowiązki, władza publiczna najczęściej nie definiuje pojęcia przychodów podatkowych, ale wskazuje na wykaz zdarzeń gospodarczych, które należy uznać za przychody podatkowe oraz wykaz zdarzeń, które przychodu podatkowego nie stanowią. Na katalog przychodów podatkowych składają się różne zdarzenia gospodarcze i najczęściej za takie uznawane są:

- kwoty należne wynikające z faktycznej realizacji dostaw towarów lub świadczenia usług,
 - otrzymane pieniądze, wartości pieniężne, dodatnie różnice kursowe,
 - wartości nieodpłatnych otrzymanych rzeczy lub praw,
 - wartości umorzonych i przedawnionych zobowiązań.
- Do przychodów podatkowych natomiast nie zalicza się m.in.:
- pobranych wpłat lub zarachowanych należności na poczet dostaw towarów i usług,
 - otrzymanych lub zwróconych pożyczek.

W przypadku kosztów uzyskania przychodów, w przeciwieństwie do kategorii przychodów, ustawodawca nie stanowi katalogu kosztów, ale definiuje koszty podatkowe jako koszty poniesione w celu osiągnięcia dochodów lub zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów, przy czym równocześnie określa zdarzenia, których pomimo zaistnienia związku przyczynowo-skutkowego za takie nie uważa. Takie podejście oznacza, że władza publiczna, określając zakres kosztów uzyskania przychodu, kieruje się po pierwsze zasadą celowości, a po drugie ustala katalog kosztów niestanowiących kosztów uzyskania przychodów, chociaż realizujących zasadę celowości [Boroszowski 2010, s. 155-159]. Zasada celowości rozumiana jest tu jako stan rzeczy (osiągnięcie przychodu, zabezpieczenie lub zachowanie źródła przychodu), dla którego urzeczywistnienia ponoszone są koszty. Natomiast katalog kosztów niestanowiących kosztów podatkowych dotyczy zarówno kosztów związanych z przysporzeniem majątku przedsiębiorstwa czy wprowadzeniem zewnętrznych i wewnętrznych środków finansowania majątku, jak i kosztów powstałych w związku z zatrudnieniem pracowników [Dmoch 2000, s. 152].

Do prawidłowego ustalenia dochodu podatkowego niezbędne jest także wskazanie daty powstania przychodu i uznania kosztu podatkowego. Daty te bowiem determinują moment powstania obowiązku podatkowego i wysokość zobowiązania podatkowego w okresie rozliczeniowym. Ustawodawca, określając datę powstania przychodu, kierować się może: dniem wydania rzeczy, zbycia prawa majątkowego lub wykonania usługi, dniem wystawienia faktury lub uregulowania należności, a określając moment uznawania kosztów podatkowych, przyjąć rozwiązanie, w którym nakazuje w stosunku do kategorii kosztu uzyskania przychodu określenie bezpośredniego lub pośredniego związku zachodzącego między kosztem podatkowym a przychodami podatkowymi. I tak w przypadku kosztów podatkowych bezpośrednio związanych z przychodami obowiązują następujące zasady:

- koszty poniesione w latach poprzedzających rok podatkowy oraz w roku podatkowym są potrącane w tym roku podatkowym, w którym zostały osiągnięte odpowiadające im przychody,
- koszty poniesione po zakończeniu roku podatkowego, a związane z przychodami roku poprzedniego poniesione do upływu terminu złożenia zeznania, są potrącane w roku podatkowym, w którym zostały osiągnięte odpowiadające im przychody, poniesione później – są potrącane w następnym roku podatkowym.

Natomiast koszty uzyskania przychodu pośrednio związane z przychodami są potrącane w dacie ich poniesienia, proporcjonalnie do okresu, którego dotyczą.

3.3. Zasady wykorzystania informacji zawartych w ewidencji rachunkowej na potrzeby ustalania dochodu podatkowego

Ustanowienie zasad ustalania dochodu i czynników go określających nie wyczerpuje problematyki szczegółowych zasad tworzenia daniny obciążającej dochody przedsiębiorcy, kolejnym zagadnieniem jest określenie przez władzę publiczną zasad tworzenia informacji o przychodach i kosztach podatkowych.

Zazwyczaj jako źródła informacji określających dochód podatkowy przedsiębiorców władza ustawodawcza wskazuje ewidencję rachunkową, a w szczególności powstający w oparciu o nią rachunek zysków i strat. Prawodawca podatkowy oczekuje, że podatnicy, prowadząc ewidencję rachunkową, na jej podstawie rzetelnie ustalą wysokość: dochodu (straty), podstawy do opodatkowania i należnego podatku [Martyniuk 2006, s. 11].

Wskazane rozwiązanie oznaczać powinno konieczność uwzględnienia kolejnych zasad determinujących podstawę opodatkowania wynikających z zasad określonych teorią i przepisami rachunkowości. Tu szczególnego znaczenia, w aspekcie realizacji zasad stanowienia podatku, nabiera zasada wiernego obrazu. Zasada ta oznacza, że rachunkowość jednostki powinna dać wierny obraz jej sytuacji finansowej (tu zdolności podatkowej) i rezultatów jej działalności (zasobności źródła podatku). Rozwiązania rachunkowości nakazują też przestrzeganie przy rejestracji przychodów i kosztów działalności gospodarczej przede wszystkim zasady memoriału i jej rozwinięcia w postaci zasady realizacji i zasady współmierności przychodów i kosztów [Dobrucka, Berczyńska 2002, s. 15]. Zasada memoriału nakazuje przyporządkowanie do danego okresu sprawozdawczego tylko tych przychodów i kosztów, które tego okresu dotyczą, niezależnie od tego, czy zostały one w tym okresie uzyskane, czy poniesione. Poszanowanie zasady memoriału przejawia się także w przestrzeganiu zasady realizacji i zasady współmierności. Zasada realizacji oznacza, że w sporządzaniu rachunku zysków i strat oraz ujmowaniu w nim przychodów i kosztów znaczenie mają moment sprzedaży (moment wystawienia faktury) i moment poniesienia kosztu (otrzymania faktury), a nie moment uzyskania wpływów czy poniesienia wydatków, z kolei zasada współmierności oznacza, że na wynik finansowy okresu sprawozdawczego wpływają koszty związane z uzyskiwaniem przychodów, a więc koszty współmierne do uzyskanych przychodów. Zasada współmierności przychodów i kosztów polega na ujęciu w księgach rachunkowych przychodów i współmiernych im kosztów, zarówno już opłaconych, jak i przypadających na ten okres, lecz jeszcze nieopłaconych. Przychody niezrealizowane w danym roku, a także koszty, które nie są współmierne do uzyskanych przychodów, stanowią odpowiednio składnik pasywów lub aktywów podmiotu [Olchowicz 2009, s. 21].

Ustawodawca podatkowy, nakładając daninę podatkową, generalnie przestrzega zasady memoriału, jednakże uwzględniając zasadę nienaruszalności źródła podatku,

wskazuje na przychody i koszty, co do których zasada ta nie ma zastosowania. Tym samym ustawodawca podatkowy wprowadza specyficzną, mającą zastosowanie wyłącznie w prawie podatkowym zasadę kasową. Ta zaś polega na ujmowaniu przychodów i kosztów w momencie wpływu lub wydatku środków pieniężnych, czyli w momencie faktycznego otrzymania przychodu czy poniesienia kosztu [Krzywda 1999, s. 33]. Wprowadzenie w rozwiązaniach podatkowych zasady kasowej uznawania przychodów i kosztów powoduje, co prawda, rozbieżności między ustalonym księgowo dochodem rzeczywistym a dochodem podatkowym i ogranicza w praktyce realizację zasady wiernego obrazu, ale pozytywnie wpływa na sytuację finansową (szczególnie w zakresie utrzymania płynności) podmiotu gospodarczego i stabilizuje realizację zasady wydajności i nienaruszalności źródła podatku.

4. Podsumowanie

Rozwiązania w zakresie podatków obciążających dochody przedsiębiorców kształtują stosunki między władzą publiczną uprawnioną do poboru daniny a podatnikiem. Każda zmiana rozwiązania podatkowego obciążającego dochody przedsiębiorców powoduje zmianę ich pozycji gospodarczej. Z tego powodu istotnym problemem pojawiającym się w zakresie opodatkowania dochodów przedsiębiorców jest określenie zasad, jakimi powinna kierować się władza publiczna, stanowiąc daninę tego typu. Respektując prawo władzy publicznej do ustalenia przedmiotu opodatkowania i jego determinant, niesłuszne byłoby jednak twierdzenie, że władza publiczna ma w tym względzie całkowitą swobodę działania. W praktyce jej możliwości warunkują postulat nauki finansów dotyczące tworzenia danin podatkowych uwzględniające ich aspekt ekonomiczny i społeczny, orzecznictwo podatkowe podkreślające konstytucyjny aspekt stanowienia ciężarów podatkowych oraz rozwiązania techniczne stosowane w konstruowaniu obciążeń dotyczących dochodów osób prowadzących działalność gospodarczą.

Literatura

- Aronson J.R., *Public Finance*, McGraw-Hill Company, New York 1985.
- Boroszowski P., *Działalność gospodarcza w konstrukcji prawnej podatku*, Wolters Kluwer Business, Warszawa 2010.
- Bouvier M., *Wprowadzenie do prawa podatkowego i teorii podatków*, KiK, Warszawa 2000.
- Brzeziński B., Matuszewski W., *Ekonomiczne aspekty funkcjonowania systemu podatkowego*, [w:] B. Brzeziński (red.), *Prawo podatkowe. Teoria. Instytucje. Funkcjonowanie*, TNOiK, Toruń 2009.
- Ciupek B., *Zasada sprawiedliwości podatkowej wobec fiskalnej funkcji podatku*, [w:] J. Ostaszewski (red.), *O nowy ład podatkowy w Polsce*, SGH, Warszawa 2007.
- Dmoch W., *Podatek dochodowy od osób prawnych w orzecznictwie NSA*, C.H. Beck, Warszawa 2000.
- Dobrucka M.D., Berczyńska A., *Wynik finansowy – ujęcie podatkowe i bilansowe*, ODDiK, Warszawa 2002.

- Famulska T., *Oddziaływanie systemu podatkowego na rynek finansowy*, AE, Katowice 1998.
- Gajl N., *Modele podatkowe. Podatki dochodowe*, PWN, Warszawa 1995.
- Gaudemet P.M., Molinier J., *Finanse publiczne*, PWE, Warszawa 2000.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Komar A., *Finanse publiczne w gospodarce rynkowej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1996.
- Krzywda D., *Rachunkowość finansowa*, FRRwP, Warszawa 1999.
- Kurowski J., *Jak rozumieć sprawiedliwość*, [w:] E. Ruśkowski, W. Konieczny (red.), *Podatki w orzecznictwie sądowym*, KiK, Warszawa 1996.
- Litwińczuk H. (red.), *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2006.
- Martyniuk T., *Formy ewidencji podatkowej małych podmiotów gospodarczych*, ODDiK, Gdańsk 2006.
- Olchowicz I., *Rachunkowość podatkowa*, Difin, Warszawa 2009.
- Oniszczyk J., *Prawo daniowe w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Glosa” 1996, nr 9.
- Ostaszewski J. (red.), *Teoretyczne podstawy reformy podatków w Polsce*, Difin, Warszawa 2004.
- Pietrewicz M., *Polityka fiskalna*, Poltext, Warszawa 1995.
- Stiglitz J.E., *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Wach K., *Systemy podatkowe krajów Unii Europejskiej*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.

ISSUES OF IMPOSING THE INCOME TAX LIABILITIES ON ENTREPRENEURS

Summary: Entrepreneur income tax commitments are the subject of interest of tax theory and practice, which results from their significance to the tax authorities and tax-payers. The main issue of setting tax categories is to determine the subject of commitment and influencing its categories. Setting the subject of taxation and its determinants normally belongs to the public authorities. However, the authorities do not have a full administrative discretion in this matter. In fact their activities are determined by principles, affecting the levy quality. These principles are both: general – relating to every tax commitment, and particular – specific for levy structure burdening entrepreneur's income.